

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง "การผลิตหนังสือประเภทตำราของสำนักพิมพ์เอกชนในกรุงเทพมหานคร" นี้ เป็นการวิจัย เพื่อศึกษาถึง การผลิตหนังสือตำราของสำนักพิมพ์เอกชนใน เขตกรุง เทพมหานคร ในช่วงปี พ.ศ. 2528-2530 ด้วยการออกแบบสอบถามสำรวจสำนักพิมพ์เอกชนที่ผลิตหนังสือ ตำราในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 22 แห่ง เพื่อวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้คือ

1. เพื่อศึกษาว่า สำนักพิมพ์เอกชนแต่ละแห่งมีการผลิตหนังสือตำราในสาขาวิชาใด และสำหรับระดับการศึกษาใด
 2. เพื่อศึกษาถึงกระบวนการและปัญหาต่าง ๆ ในการผลิตหนังสือตำราของสำนักพิมพ์ เหล่านั้น
- โดยแนวเหตุผลที่ว่า "สำนักพิมพ์เอกชนแต่ละแห่งผลิตหนังสือตำราแตกต่างกัน และมีปัญหาในการผลิต"

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ เรื่อง การผลิตหนังสือตำราของสำนักพิมพ์เอกชนใน เขตกรุง เทพมหานคร สรุปได้ดังนี้

1. การบริหารและนโยบายในการผลิต ปรากฏว่า ในด้านการบริหารงานแบ่งสำนักพิมพ์ ได้เป็น 2 กลุ่ม คือ สำนักพิมพ์ที่บริหารงานโดยแบ่ง เป็นฝ่ายต่าง ๆ และสำนักพิมพ์ที่ไม่มีการแบ่ง ฝ่ายการทำงาน สำหรับสำนักพิมพ์ที่บริหารงานโดยแบ่ง เป็นฝ่ายต่าง ๆ พบว่า ฝ่ายที่มีการจัดตั้ง มากที่สุดคือ ฝ่ายผลิตและฝ่ายวิชาการ รองลงมาคือ ฝ่ายการตลาด ฝ่ายที่มีการจัดตั้งน้อยที่สุดคือ ฝ่ายจัดพิมพ์ ฝ่ายบุคคล ฝ่ายคุมสต็อก และฝ่ายจัดซื้อ สำนักพิมพ์ที่มีการแบ่งฝ่ายการทำงานมากที่สุด คือ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช มี 7 ฝ่าย รองลงมาคือ บรรณกิจเทรดดิ้ง แม็ค ศูนย์ส่งเสริม

วิชาการ และโอเดียนสโตร มีแห่งละ 6 ฝ่าย ส่วนสำนักพิมพ์ประเสริฐบรรณาการ เมติคัลมีเดีย สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น และสำนักพิมพ์สยามรัฐ มีแห่งละ 2 ฝ่ายเท่านั้น สำหรับสำนักพิมพ์ที่ไม่มีการแบ่งฝ่ายการทำงาน มี 3 แห่งคือ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โรงพิมพ์นิติเวช และสำนักพิมพ์อักษรวัฒนา

ในด้านนโยบายหลักในการผลิตปรากฏว่า สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่จะมีนโยบายหลักผลิตหนังสือตำราควบคู่กับหนังสือประเภทอื่น ๆ โดยหนังสือที่ผลิตมากที่สุดคือ หนังสือตำรา รองลงมาคือ หนังสือสารคดี วิชาการ ส่วนที่ผลิตน้อยที่สุดคือ นวนิยาย โดยสำนักพิมพ์นิยมนิเทศ และมหาวิทยาลัย จะผลิตแต่หนังสือตำราเพียงประเภทเดียว และในจำนวนสำนักพิมพ์ทั้งหมด มีสำนักพิมพ์ 11 แห่งที่มีการกำหนดนโยบายอย่างแน่นอนสำหรับการผลิตในแต่ละปี ส่วนอีก 11 แห่ง ไม่มีการกำหนดแน่นอน

สำหรับจำนวนหนังสือที่ผลิตในแต่ละปีพบว่า มีการผลิตในจำนวนที่มากกว่า 30 ชื่อเรื่องขึ้นไปมากที่สุด รองลงมาคือ 11-21 ชื่อเรื่อง ล้วนจำนวน 21-30 ชื่อเรื่อง มีการผลิตน้อยที่สุด และหากกล่าวเฉพาะการผลิตหนังสือตำราในแต่ละปีปรากฏว่าจำนวนที่ผลิตมากที่สุดคือ 1-10 ชื่อเรื่อง โดยจะผลิตในจำนวน 1,000-3,000 เล่มต่อ 1 ชื่อเรื่อง

ในด้านการจัดทำรายชื่อหนังสือ พบว่า มีสำนักพิมพ์ที่มีการจัดทำรายชื่อหนังสือตามแต่โอกาสไม่มีกำหนดแน่นอน เป็นจำนวนมากที่สุด รองลงมาคือ มีการจัดทำทุกปี น้อยที่สุดคือ การจัดทำรายชื่อทุกเดือน ส่วนสำนักพิมพ์ที่ไม่มีการจัดทำรายชื่อหนังสือเลยมีเพียงแห่งเดียว คือ สำนักพิมพ์กรุงเทพเวชสาร

สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่ไม่มีโรงพิมพ์และร้านจำหน่ายหนังสือของตนเอง ส่วนในด้านตัวแทนจำหน่ายปรากฏว่า ส่วนใหญ่มีตัวแทนจำหน่ายในต่างจังหวัด โดยอยู่ในภาคกลางมากที่สุด ซึ่งสำนักพิมพ์ที่มีตัวแทนจำหน่ายครบทุกภาคคือ สำนักพิมพ์ประสานมิตร ประเสริฐบรรณาการ แม็คศึกษาพร สยามรัฐ อักษรบัณฑิต อักษรวัฒนา และโอเดียนสโตร

สำหรับต้นฉบับที่ใช้ในการผลิตหนังสือพบว่า สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่ใช้ต้นฉบับที่เขียนโดยอาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการของไทย

2. ระดับการศึกษาของหนังสือตำราที่ผลิต ปรากฏว่าสำนักพิมพ์ส่วนใหญ่ผลิตหนังสือตำรา

สำหรับระดับอุดมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุด และผลิตสำหรับระดับอาชีวศึกษาน้อยที่สุด โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ประเสริฐบรรณาการ ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ ผลิตหนังสือสำหรับทุกระดับการศึกษา ส่วนสำนักพิมพ์กรุงเทพเวชสาร มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เมติคัลมีเดีย รวมทรนศน์ และสยามรัฐ ผลิตหนังสือตำราสำหรับระดับอุดมศึกษาเท่านั้น

3. สาขาวิชาของหนังสือตำราที่ผลิต รวมทั้งการกำหนดสาขาวิชา ลักษณะและรูปเล่มของหนังสือตำราที่ผลิต ปรากฏผลว่า สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่มีการกำหนดสาขาวิชาที่ผลิตไว้ล่วงหน้า และพบว่าในปี พ.ศ. 2528 มีการผลิตหนังสือตำราสาขาวิชาสังคมศึกษา/สังคมศาสตร์มากที่สุด รองลงมาคือ ภาษาอังกฤษ ส่วนสาขาวิชาที่มีการผลิตน้อยที่สุดคือ รัฐศาสตร์การเมืองการปกครอง เศรษฐศาสตร์ การเงินการธนาคาร ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และบรรณารักษศาสตร์ โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช และบรรณกิจเทรตดิ่ง ผลิตมากสาขาวิชาที่สุด คือ 12 สาขาวิชา และมีสำนักพิมพ์ 7 แห่งที่ผลิตเฉพาะสาขาวิชาเดียว คือ ผลิตสาขาวิชากฎหมายต่าง ๆ 2 แห่ง สาขาวิชาศาสนา 2 แห่ง สาขาวิชาการแพทย์และสาธารณสุขศาสตร์ 2 แห่ง และสาขาวิชาสังคมศึกษา/สังคมศาสตร์ 1 แห่ง

ในปี พ.ศ. 2529 มีการผลิตหนังสือตำราสาขาวิชาสังคมศึกษา/สังคมศาสตร์มากที่สุด รองลงมาคือ ภาษาอังกฤษ ส่วนสาขาวิชาที่มีการผลิตน้อยที่สุดคือ สาขาวิชาการเงิน การธนาคาร การบัญชี คอมพิวเตอร์ สถาปัตยกรรม และบรรณารักษศาสตร์ โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ผลิตมากสาขาวิชาที่สุดคือ 16 สาขาวิชา (เพิ่มจากปี 2528 จำนวน 4 สาขาวิชา) และมีสำนักพิมพ์ 6 แห่งที่ผลิตเฉพาะสาขาวิชาเดียว คือ ผลิตสาขาวิชากฎหมายต่าง ๆ 2 แห่ง สาขาวิชาศาสนา 2 แห่ง และสาขาวิชาการแพทย์และสาธารณสุขศาสตร์ 2 แห่ง

ในปี พ.ศ. 2530 มีการผลิตหนังสือตำราสาขาวิชาสังคมศึกษา/สังคมศาสตร์มากที่สุด รองลงมาคือ ภาษาอังกฤษ ส่วนสาขาวิชาที่มีการผลิตน้อยที่สุดคือ สาขาวิชาการเงิน การธนาคาร การบัญชี คอมพิวเตอร์ สถาปัตยกรรม และบรรณารักษศาสตร์ โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ผลิตมากสาขาวิชาที่สุดคือ 16 สาขาวิชา (ไม่เปลี่ยนแปลงจากปี 2529) และมีสำนักพิมพ์ 4 แห่งที่ผลิตเฉพาะสาขาวิชาเดียวคือ ผลิตสาขาวิชากฎหมายต่าง ๆ 1 แห่ง ผลิตสาขาวิชาศาสนา 2 แห่ง และผลิตสาขาวิชาการแพทย์และสาธารณสุขศาสตร์ 1 แห่ง

หากจะพิจารณารวมทั้ง 3 ปี ปรากฏว่าสาขาวิชาที่มีการผลิตมากที่สุดตลอดทั้ง 3 ปี คือ สาขาวิชาสังคมศึกษา/สังคมศาสตร์ รองลงมาคือ ภาษาอังกฤษ และสำนักพิมพ์ที่มีการผลิตหนังสือตำรามากที่สุดได้แก่ สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช

ในด้านลักษณะการพิมพ์และรูปเล่มของหนังสือตำราที่ผลิตพบว่า หนังสือตำราที่ผลิตที่มีลักษณะการพิมพ์ซ้ำมากกว่าหนังสือที่พิมพ์เป็นครั้งแรกเล็กน้อย และมีการผลิตแบบปกอ่อนมากที่สุด

4. กระบวนการผลิตและปัญหาระหว่างการผลิต ในกระบวนการผลิตทั้งสิ้น 30 ขั้นตอน มีการนำทุกขั้นตอนไปใช้ในการผลิตหนังสือตำรา แต่ทว่าแต่ละสำนักพิมพ์จะมีจำนวนขั้นตอนที่นำไปใช้แตกต่างกัน ซึ่งปรากฏว่าขั้นตอนที่ทุกสำนักพิมพ์ใช้คือ การพิสูจน์อักษรครั้งที่ 1 และการเย็บเล่ม ส่วนขั้นตอนที่มีสำนักพิมพ์นำไปใช้น้อยที่สุดคือ ขั้นตอนการส่งโรงพิมพ์ครั้งที่ 4 พิมพ์รูปที่ 4 และขั้นตอนการพิสูจน์อักษรครั้งที่ 4 สำหรับสำนักพิมพ์ที่ใช้ทุกขั้นตอนคือ ใช้ครบทั้ง 30 ขั้นตอน ได้แก่ สำนักพิมพ์บรรณกิจ เทคดิง ส่วนสำนักพิมพ์อื่น ๆ ที่ใช้ขั้นตอนจำนวนมากลดหลั่นกันลงมาคือ ไทยวัฒนาพานิช ใช้ 27 ขั้นตอน นิยมวิทยาใช้ 26 ขั้นตอน และประสานมิตรใช้ 25 ขั้นตอน สำนักพิมพ์ที่ใช้ขั้นตอนการผลิตน้อยที่สุดคือ นิติวอร์ชใช้ 10 ขั้นตอน

ในด้านขั้นตอนการผลิตต่าง ๆ นั้น ขั้นตอนการกำหนดผู้เขียนหนังสือตำราที่ต้องการผลิต ส่วนใหญ่จะใช้ทั้งการติดต่อไปยังผู้เขียนที่ต้องการ และคัดเลือกจากผู้เขียนที่ส่งเข้ามายังสำนักพิมพ์

สำหรับการคัดเลือกต้นฉบับส่วนมากจะพิจารณาจากหลักสูตรและเนื้อหาสาระประกอบกัน โดยสำนักพิมพ์บรรณกิจ เทคดิง เป็นเพียงสำนักพิมพ์แห่งเดียวที่ใช้การพิจารณาจากหลักสูตรและส่วนประกอบอื่น ๆ ครบทั้ง 5 ด้าน คือ พิจารณาจากหลักสูตรและเนื้อหา หลักสูตร และผู้แต่ง หลักสูตรและผู้แปล หลักสูตรและความต้องการของตลาด และหลักสูตรและสำนวนภาษา และมีเพียงมทามกุฎราชวิทยาลัย แห่งเดียวเท่านั้นที่พิจารณาจากหลักสูตรเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ในเรื่องผู้คัดเลือกต้นฉบับเพื่อนำมาจัดพิมพ์ สำนักพิมพ์ส่วนมากจะให้บรรณาธิการเป็นผู้คัดเลือก มีเพียงสำนักพิมพ์ประเสริฐบรรณาการแห่งเดียวที่ให้หัวหน้าแผนกเป็นผู้คัดเลือก

ในส่วนของภาพประกอบที่ใช้ สำนักพิมพ์ส่วนมากจะใช้ภาพถ่ายขาว-ดำ และ

ภาพวาดขาว-ดำ มีเป็นส่วนน้อยที่จะใช้ภาพวาดสี และสำนักพิมพ์เพียง 2 สำนักพิมพ์เท่านั้น
ที่ใช้ภาพทุกชนิดประกอบหนังสือตำราที่ผลิตคือ สำนักพิมพ์กรุงเทพฯ เวชสารและการศึกษา

ในด้านการกำหนดผู้ตรวจแก้ต้นฉบับส่วนมากจะให้ผู้เขียนเป็นผู้ตรวจแก้ แต่ใน
ด้านการเรียบเรียงต้นฉบับใหม่จะให้อาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการภายนอกเป็นผู้เรียบเรียง
ใหม่

สำหรับการเย็บเล่ม สำนักพิมพ์ส่วนมากจะใช้วิธีการไสกาว สำนักพิมพ์นิติ เวชช
เพียงแห่งเดียวที่ใช้วิธีการ เจาะรูร้อยด้วยลวดหรือพลาสติกหรือเชือก

ในเรื่องระบบที่ใช้ในการพิมพ์ สำนักพิมพ์ส่วนมากจะใช้ระบบออฟเซทมากที่สุด
มีเพียง 2 แห่งคือ ประเสริฐบรรณาการและนิติ เวชชที่ใช้ระบบ เลตเตอร์เพรส

สำหรับด้านระยะเวลาที่ใช้ในการผลิตหนังสือตำราแต่ละเล่ม สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่
จะใช้เวลา 1-3 เดือนมากที่สุด มีเพียง 2 แห่งคือ สำนักพิมพ์กรุงเทพฯ เวชสารและมูลนิธิ
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ใช้เวลามากกว่า 1 ปี สำนักพิมพ์ส่วนมากจะระบุ
ขั้นตอนที่ใช้เวลามากที่สุดคือ การเรียบเรียงต้นฉบับ (ซึ่งผู้เรียบเรียงต้นฉบับที่สำนักพิมพ์ส่วนมาก
ใช้คือ อาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการภายนอก)

สำหรับปัญหาที่เกิดระหว่างการผลิต สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่จะระบุว่าการเรียบเรียง
ต้นฉบับ เป็นขั้นตอนที่มีปัญหามากที่สุด และขั้นตอนที่สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่จะระบุว่าเป็นขั้นตอนที่มีปัญหา
รองลงมาคือ การตรวจแก้ต้นฉบับ

5. ปัญหาการดำเนินงานการผลิต สำนักพิมพ์ส่วนมากจะระบุว่ามีปัญหาหยุดการ
จำหน่ายตำรา มากที่สุด ซึ่งหากจะพิจารณา เฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการผลิตแล้ว ปรากฏว่า
สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาด้านทุนในการผลิตสูง แต่ต้องขายในราคาตำรา รองลงมาคือ
การขาดแคลนต้นฉบับที่มีเนื้อหาสาระดีมีคุณภาพ ส่วนปัญหาคู่แข่งทางการตลาด และปัญหาด้าน
กฎหมายมีเพียงสำนักพิมพ์เดียวที่ระบุว่าเป็นปัญหา

อภิปรายผล

ระดับการศึกษาและสาขาวิชาที่ผลิต

ในด้านระดับการศึกษาและสาขาวิชาที่ผลิตนั้น พบว่าสำนักพิมพ์ส่วนใหญ่ผลิตหนังสือตำราสำหรับระดับอุดมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุด โดยมีการผลิตสาขาวิชาสังคมศึกษา/สังคมศาสตร์มากที่สุด ตลอดช่วงเวลา 3 ปี (2528-2530) ทั้งนี้สำหรับการที่มีการผลิตหนังสือระดับอุดมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนปลายมากที่สุด ฮอลิงกา (สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2534) ให้ความเห็นว่า อาจเป็นเพราะหนังสือตำราในระดับอุดมศึกษามีตลาดที่ค่อนข้างกว้างขวาง ทั้งจำนวนผู้เรียนผู้สอน จำนวนสถานศึกษาและคณะวิชา รวมทั้งจำนวนสาขาวิชา การผลิตจึงมากตามความต้องการของตลาด นอกจากนี้ผู้เขียนหรือผู้แต่งหนังสือตำราในระดับนี้ยังสามารถที่จะเสนอแนะหรือสอดแทรกความคิดเห็นต่าง ๆ ได้กว้างขวางและเสรีมากกว่าหนังสือตำราในระดับอื่น ๆ และเหตุผลอีกข้อหนึ่งคือ อาจจะเกี่ยวข้องเนื่องกับการผลิตผลงานทางวิชาการเพื่อการขอเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาตามกฎหมายของทบวงมหาวิทยาลัย และเมื่อจำนวนอาจารย์มากขึ้น ผลงานย่อมมากขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน ส่วนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายนั้น มีการผลิตมากเพราะ เป็นตลาดที่มีผู้บริโภคมาก คือ มีนักเรียนที่เรียนในระดับนี้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายยังเป็นระดับที่นักเรียนจะต้องเตรียมตัวสอบเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา จึงจำเป็นต้องหาความรู้ที่กว้างขวางเพิ่มเติมจากที่เรียนในห้องเรียนด้วย ในส่วนของสาขาวิชา ฮอลิงกา (สัมภาษณ์) ได้ให้ความเห็นถึงสาเหตุที่มีการผลิตสาขาวิชาสังคมศึกษา/สังคมศาสตร์มากที่สุดว่า อาจจะเป็นเพราะสาขานี้ค่อนข้างมีความหลากหลายในตัว คือ ครอบคลุมวิชาที่บรรจุอยู่ในหลักสูตรของทุกระดับการศึกษา อีกทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายจะมีทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือกที่อยู่ในสาขานี้มากมาย สำหรับในระดับอุดมศึกษานั้น มีสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐบาลและเอกชนที่เปิดสอนคณะวิชาทางสังคมศาสตร์มากมาย จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้มีการผลิตหนังสือตำราในสาขาวิชาสังคมศึกษา/สังคมศาสตร์มากที่สุด

หากจะดูเฉพาะปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นปีล่าสุดที่งานวิจัยนี้ครอบคลุมถึง พบว่าสำนักพิมพ์ที่ผลิตหนังสือตำราในระดับอุดมศึกษานั้นส่วนใหญ่จะผลิตหนังสือตำราหลากหลายสาขาวิชา

ซึ่งมีสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ผลิตมากถึง 16 สาขาวิชา มีส่วนน้อยคือ 4 สำนักพิมพ์เท่านั้นที่พิมพ์เฉพาะสาขาวิชาเดียวคือ สำนักพิมพ์นิติเวช ผลิตสาขาวิชากฎหมายต่าง ๆ ประเสริฐบรรณาการ และมหามกุฏราชวิทยาลัย ผลิตสาขาวิชาศาสนา และเมดิคัลมีเดีย ผลิตสาขาวิชาการแพทย์และสาธารณสุขศาสตร์ สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนใหญ่ก็ผลิตหนังสือตำราหลากหลายวิชา เช่นเดียวกัน โดยมีสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ผลิต 16 สาขาวิชา และบรรณกิจเทรดดิ้ง ผลิต 14 สาขาวิชา มีส่วนน้อยคือ 3 สำนักพิมพ์ที่ผลิตเฉพาะสาขาวิชาเดียวคือ สำนักพิมพ์นิติเวช ผลิตสาขาวิชากฎหมายต่าง ๆ ประเสริฐบรรณาการ และมหามกุฏราชวิทยาลัย ผลิตสาขาวิชาศาสนา

อย่างไรก็ตาม การผลิตหนังสือตำราของสำนักพิมพ์เอกชนจะมีทั้งหนังสือตำราที่พิมพ์ซ้ำและพิมพ์เป็นครั้งแรก กล่าวคือ ในจำนวนสำนักพิมพ์ที่ผลิตหนังสือตำรา มีผู้ระบุว่าพิมพ์หนังสือตำราซ้ำ 14 แห่ง และพิมพ์เป็นครั้งแรก 12 แห่ง จากรายงานของ กำธร สติรกุล (Kamthorn Sathirakul 1972 : 91-96) ได้ระบุว่า ในช่วงปี 1971 (พ.ศ. 2514) มีการผลิตหนังสือตำรา 1,500 ชื่อเรื่อง แต่ส่วนมากเป็นการพิมพ์ซ้ำ แสดงให้เห็นว่าในช่วง 16 ปี คือ จากปี ค.ศ. 1971 หรือ พ.ศ. 2514 ถึงปี พ.ศ. 2530 การผลิตหนังสือตำราของไทยยังคงเป็นการพิมพ์ซ้ำอยู่มาก เพียงแต่ในปัจจุบันมีผู้ผลิตหนังสือตำราใหม่ ๆ คือ มีฉบับพิมพ์ครั้งแรกมากขึ้น

สำหรับด้านจำนวนของหนังสือตำราที่ผลิต จำนวนที่ผลิตส่วนใหญ่เฉลี่ยอยู่ในระหว่างปีละ 1,000 - 3,000 เล่มต่อ 1 ชื่อเรื่อง ซึ่งไม่แตกต่างจากที่ พูลสุข ศรีภิรมย์ (2516) เคยทำวิจัยไว้คือ มีการผลิตหนังสือตำรายี่ละ 1,000 - 3,000 เล่มเช่นกัน ทั้ง ๆ ที่เวลาแตกต่างกันมากถึง 14 ปี (จากปี 2516 ถึงปี 2530) สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ อาจจะเนื่องด้วยเหตุผลที่ว่าในช่วงเวลา 14 ปีที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีจำนวนนักเรียนนักศึกษาเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้ความต้องการใช้หนังสือตำราเพิ่มขึ้นตามจำนวนผู้เรียนก็ตามแต่ในขณะเดียวกันช่วง 14 ปีนี้ย่อมจะต้องมีสำนักพิมพ์ผู้ผลิตหนังสือตำราเพิ่มขึ้นเช่นกัน ดังนั้น แม้ว่าตลาดหนังสือตำราจะขยายกว้างขึ้น แต่เมื่อมีผู้ผลิตมากขึ้น ย่อมมีผลทำให้ส่วนแบ่งในตลาดหนังสือตำราต้องถูกแบ่งสรรปันส่วนมากขึ้นตามไปด้วย ฉะนั้น เมื่อมองจำนวนการผลิตโดยรวมแล้วผลที่ออกมาจึงไม่แตกต่างจากเมื่อ 14 ปีที่แล้วมา

กระบวนการผลิตหนังสือตำรา

กระบวนการผลิตหนังสือตำราประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ หลายขั้นตอน นับตั้งแต่การกำหนดเนื้อหาของหนังสือจนกระทั่งสำเร็จเป็นรูปเล่ม ซึ่งสำนักพิมพ์แต่ละแห่งต่างใช้ขั้นตอนการผลิตมากน้อยแตกต่างกันไป ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า มี 2 ขั้นตอนที่ถูกสำนักพิมพ์ใช้คือ ขั้นตอนการพิสูจน์อักษรครั้งที่ 1 และขั้นตอนการเย็บเล่ม เมื่อพิจารณาในด้านของแต่ละสำนักพิมพ์ มีสำนักพิมพ์บรรณกิจ เทรดดิ้ง เพียงแห่งเดียวที่ใช้ครบทุกขั้นตอน (30 ขั้นตอน) ส่วนสำนักพิมพ์อื่น ๆ ที่ใช้ขั้นตอนการผลิตจำนวนใกล้เคียงลดหลั่นกันไป ได้แก่ ไทยวัฒนาพานิช ใช้ 27 ขั้นตอน นิยมวิทยา ใช้ 26 ขั้นตอน ประสานมิตร ใช้ 25 ขั้นตอน ส่วนสำนักพิมพ์ที่เหลือจะใช้ขั้นตอนน้อยกว่า 25 ขั้นตอน ตามแต่ความจำเป็นหรือข้อจำกัดของสำนักพิมพ์แต่ละแห่ง โดยเฉพาะปัญหาด้านเวลา สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่จะใช้เวลาในการผลิตหนังสือตำราแต่ละเรื่อง 1-3 เดือน และจากสภาพการแข่งขันในตลาด เวลาเป็นเงื่อนไขที่สำคัญมากข้อหนึ่ง เพราะหากสำนักพิมพ์ใดสามารถผลิตหนังสือออกมาทันตามความต้องการของตลาด ย่อมมีโอกาสจำหน่ายได้ก่อน และยังเป็น การสร้างความพอใจและความน่าเชื่อถือแก่กลุ่มลูกค้า ดังนั้น ถ้าสำนักพิมพ์ใดมีความพร้อมทุกอย่างก็สามารถผลิตได้ตรงตามความต้องการของตลาด แต่ถ้าสำนักพิมพ์มีปัจจัยการผลิตไม่พร้อม เช่น ไม่มีโรงพิมพ์ของตนเอง การพิมพ์จะต้องว่าจ้างโรงพิมพ์อื่น และจะต้องนัดหมายเวลาล่วงหน้า การควบคุมการผลิตก็ไม่อาจจะทำได้อย่างเต็มที่ นอกจากนั้นก็อาจจะมีปัญหาด้านบุคลากรไม่พร้อม เป็นต้น เหล่านี้ย่อมทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องตัดขั้นตอนของการผลิตบางขั้นตอนออกไป เพื่อให้หนังสือตำราที่ต้องการผลิตสำเร็จเป็นรูปเล่มทันตามกำหนดและความต้องการของตลาด ส่วนสาเหตุอีกประการหนึ่งที่อาจเป็นเหตุผลของการตัดขั้นตอนการผลิตบางขั้นตอนออกไปก็คือ เหตุผลทางด้านเทคนิคและวิธีการพิมพ์ที่สำนักพิมพ์แต่ละแห่ง เลือกใช้เพื่อการผลิต

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กล่าวมาจะเป็นสาเหตุหรือเหตุผลให้มีการตัดขั้นตอนการผลิตออกไป แต่ความประณีตของหนังสือตำราที่ผลิตออกมาก็เป็นสิ่งที่จำเป็นมากไม่ว่าจะเป็นความถูกต้องของเนื้อหา หรือความประณีตของตัวเล่มหนังสือ เพราะหนังสือตำราเป็นหนังสือประเภทที่ต้องใช้ในการเรียนการสอน จะต้องใช้เป็นประจำและจะต้องใช้เป็นเวลานาน คือ อย่างน้อยหนึ่งภาคการศึกษา ความแข็งแรงทนทานของตัวเล่มจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ

เช่นเดียวกับความถูกต้องของเนื้อหา ดังนั้นหากสำนักพิมพ์ใดที่มีขั้นตอนการผลิตครบ 30 ขั้นตอน หรือใกล้เคียงกัน ย่อมแสดงถึง ความประณีตพิถีพิถันของสำนักพิมพ์นั้น ๆ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า สำนักพิมพ์ใดที่มีขั้นตอนการผลิตน้อยจะ ไม่มีความพิถีพิถันหรือขาดความประณีตไปหมด ทว่าจะต้อง ดูด้วยว่าขั้นตอนที่ถูกตัดออกไปเป็นขั้นตอนใด และมีความสำคัญต่อความถูกต้องของ เนื้อหาและ ความแข็งแรงของตัวเล่มหรือไม่ด้วย

ในส่วนของปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการผลิตนั้น สำนักพิมพ์ส่วนมากเห็นว่าขั้นตอนการ เรียบเรียงต้นฉบับ เป็นขั้นตอนที่มีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือ การติดต่อผู้เขียนและซื้อขาย เรื่อง รวมทั้ง การ เรียงพิมพ์ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ย่อมจะทำให้เกิดผลกระทบต่อการผลิตและคุณภาพของ หนังสือตำราด้วย ดังเช่นที่ พูลสุข ศรีภิรมย์ (2516) ได้กล่าวไว้ใน เรื่องของปัญหาการผลิตและ จำหน่ายหนังสือของไทยว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะ เรื่องความไม่เข้าใจกันระหว่าง เจ้าของต้นฉบับ สำนักพิมพ์ และเจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่ในการพิมพ์ ปัญหาการ เรียงพิมพ์ ปัญหาความ เร่งรีบในการพิมพ์ ความไม่เรียบร้อยของต้นฉบับ ล้วนก่อให้เกิดปัญหาที่มีผลต่อเนื่อง ไปถึงคุณภาพ ของหนังสือที่ผลิต

ปัญหาการดำเนินงานการผลิต

ปัญหาที่สำนักพิมพ์เอกชนต้องประสบในการดำเนินงานการผลิตทั้งหมด ปรากฏว่า ปัญหาขาดการจำหน่ายต่ำ เป็นปัญหาที่สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่ระบุไว้ แต่หากจะพิจารณา เฉพาะปัญหา ที่เกิดหรือเกี่ยวเนื่องกับการผลิตแล้ว จะพบว่าปัญหาที่สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่ประสบคือ ต้นทุนในการ ผลิตสูง แต่ต้องขายในราคาต่ำ รองลงมาคือปัญหาการขาดแคลนต้นฉบับที่มี เนื้อหาสาระดีมีคุณภาพ ปัญหาต้นทุนการผลิตสูงทำให้ต้องตั้งราคาสูง รวมไปถึงปัญหาการขาดแคลนนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ที่จะช่วย เขียนหรือแต่งตำราให้ การขาดแคลนบุคคลที่มีฝีมือที่จะมาช่วยทำงานผลิต ล้วน เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการผลิต ต่อเนื่องไปถึงคุณภาพของหนังสือตำราที่ผลิต จากงานวิจัยของ อำไพ จันทร์จิระ (2515) ระบุว่า ปัญหาการผลิตหนังสือของไทยนั้นมีปัญหา ทั้งทางด้านเทคนิค การขาดแคลนบุคลากรผู้เชี่ยวชาญในการพิมพ์ และการไม่ได้รับการสนับสนุน จากรัฐบาล ทำให้วัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศต้อง เสียภาษีสูง อันเป็น ผลให้ต้นทุนการผลิตสูงไปด้วย กำธร สติรกุล (Kamthorn Sathirakul 1972 : 91-96)

ได้ระบุว่า การผลิตหนังสือตำราในช่วงปี 1971 ต้องประสบปัญหามากมาย รวมทั้งปัญหาการขาดแคลนผู้พิมพ์ที่ชำนาญ และปัญหาการจัดจำหน่าย ซึ่งเมื่อพิจารณาดูปัญหาที่ได้คำตอบจากงานวิจัยนี้ และปัญหาที่มีการระบุไว้ในงานวิจัย และงานสำรวจในอดีตดังกล่าวมา จะสังเกตได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่สำนักพิมพ์ผู้ผลิตต้องเผชิญมาตลอดนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แม้ระยะเวลาจะห่างกันมาก (2514-ปัจจุบัน) แต่ปรากฏว่าปัญหาบางข้อยังคงเป็นปัญหาเรื้อรัง เช่น ปัญหาขาดแคลนบุคลากรที่ชำนาญด้านการพิมพ์ ปัญหาการจัดจำหน่าย เป็นต้น

ผลการทดสอบแนว เหตุผล

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ตั้งแนวเหตุผลไว้ว่า "สำนักพิมพ์เอกชนแต่ละแห่งผลิตหนังสือตำราแตกต่างกัน และมีปัญหาในการผลิต" ซึ่งผลจากการทดสอบในด้านการผลิตสาขาวิชาต่าง ๆ (ตารางที่ 13-16) และระดับการศึกษาที่ผลิต (ตารางที่ 10) ปรากฏว่า สำนักพิมพ์ส่วนใหญ่จะผลิตหนังสือตำราในสาขาวิชาและระดับการศึกษาหลากหลายในปริมาณต่าง ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่า สำนักพิมพ์ส่วนมากมีการผลิตหนังสือตำราในสาขาวิชาและระดับการศึกษาไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามแนวเหตุผลที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจจะ เป็นเพราะตลาดหนังสือตำราของไทยยังคงจำกัดอยู่เพียงภายในประเทศ ยอดการจัดจำหน่ายต่ำ ถ้าหากจะลงทุนผลิตหนังสือตำราเพียงสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่ง โดยเฉพาะหรือผลิตสำหรับระดับการศึกษาใดโดยเฉพาะ อาจจะไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ไม่เหมือนกับสำนักพิมพ์ในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ซึ่งสำนักพิมพ์บางแห่งมีการขายทั่วโลก มียอดการจัดจำหน่ายสูงทั้งในและนอกประเทศ ทูทมนเวียนรวมทั้งกำไรย่อมจะมีจำนวนมหาศาล คุ้มค่ากับการลงทุน

ส่วนในด้านปัญหาการผลิตนั้น ผลจากการทดสอบปรากฏว่า สำนักพิมพ์ทุกแห่งประสบปัญหาในการผลิตเหมือนกันคือ ประสบปัญหาเกี่ยวกับ ยอดการจัดจำหน่ายต่ำ ปัญหาด้านทุนการผลิตสูง แต่ต้องขายในราคาต่ำ ปัญหาในการจำหน่ายโดยเฉพาะการเก็บเงิน ปัญหาด้านทุนในการผลิตสูง ทำให้ต้องตั้งราคาสูง การขาดแคลนต้นฉบับที่มีเนื้อหาสาระดีมีคุณภาพ การขาดแคลนบุคคลที่มีฝีมือที่จะมาช่วยทำงานผลิต การขาดแคลนนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ที่จะช่วยเขียนหรือแต่งตำราให้ ปัญหาการผลิตมีขั้นตอนที่มากจนทำให้หนังสือออกล่าช้า การขาดแคลนเงินทุนในการผลิต ปัญหาคู่แข่งทางการตลาด และปัญหากฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวเหตุผลที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจจะ เป็น

เพราะ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสำนักพิมพ์ เหล่านั้นยังไม่มีหน่วยงานหรือองค์การใด เป็นตัวกลางในการประสานงานรวมทั้ง เป็นผู้รวบรวมปัญหาและระดมสมอง เพื่อการแก้ไข แต่จะอยู่ในลักษณะของการกระจัดกระจาย ปัญหาของสำนักพิมพ์ใดสำนักพิมพ์นั้นจะ เป็นผู้แก้ไข เอง ซึ่งอาจจะแก้ไขสำเร็จหรือไม่สำเร็จ และอาจจะต้องใช้ เวลา ใช้เงินทุนเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ปัญหาต่าง ๆ ยังคงมีอยู่ และสำนักพิมพ์ทุกแห่งจะต้องประสบกับปัญหา เหล่านั้นต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับบรรณาธิการ

บรรณาธิการห้องสมุดสถาบันการศึกษาทุกระดับที่เป็นสมาชิกของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ควรมีการประชุมกันระหว่างกลุ่มเพื่อประมวลถึงข้อดีข้อเสียของหนังสือตำราของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีในห้องสมุดแต่ละแห่ง จากนั้นให้ตัวแทนของกลุ่มทุกระดับการศึกษามาประชุมเพื่อหาข้อสรุปขอยอดแล้วเสนอต่อไปยังสำนักพิมพ์ เพื่อให้ทางสำนักพิมพ์ได้มองเห็นข้อดีข้อเสียของหนังสือที่ผลิตออกไป หรือหากว่าข้อบกพร่องเหล่านั้น เป็นสิ่งที่ทางสำนักพิมพ์ก็ตระหนักดีอยู่แล้ว ข้อสรุปที่เสนอไปก็จะ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของห้องสมุด ซึ่งเป็นลูกค้ากลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งของสำนักพิมพ์ และอาจจะช่วยให้มีการแก้ไขต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

1. ควรมีการส่งเสริมให้มีการผลิตบุคลากรด้านการพิมพ์ออกมามากขึ้น โดยเฉพาะในระดับปริญญา โดยสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ทั้งภาครัฐบาลและ เอกชนควรมีการจัดหลักสูตรและ/หรือคณะวิชา เรื่องการพิมพ์โดยเฉพาะ อีกทั้งรัฐบาลควรให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น จัดหาทุนต่างประเทศ เพื่อให้ผู้เรียนไปศึกษาเพิ่มเติมในประเทศที่มีเทคโนโลยีการพิมพ์ที่ทันสมัย จนสามารถที่จะนำวิชาเหล่านั้นมาช่วยปรับปรุงรวมทั้งถ่ายทอดให้แก่วงการพิมพ์ของไทยเป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแก้ปัญหา การขาดแคลนบุคลากรผู้ชำนาญงาน อันจะเป็นผลดีต่อการผลิตหนังสือตำราซึ่งจำเป็นจะต้องมีคุณภาพมากที่สุด

2. รัฐบาลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ควรให้การส่งเสริมกิจการด้านการพิมพ์ให้จริงจังและกว้างขวางมากขึ้น เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ ซึ่งจะยังผลให้ผลผลิตที่เกิดขึ้น คือ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะหนังสือตำรา มีคุณภาพดีขึ้น

ราคาต้นทุนต่ำลง นอกจากนั้นรัฐบาลยังควรให้การสนับสนุน โดยการลดอัตราภาษีขา เข้าให้แก่
วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในกิจการการพิมพ์ทุกชนิด

ข้อเสนอแนะสำหรับสำนักพิมพ์

1. ในส่วนของสำนักพิมพ์ผู้ผลิตเองควรจะต้องมีการแบ่งหน่วยงานออกอย่างเป็นระบบ
ทั้งนี้ เพื่อให้การบริหาร เป็นไปอย่างราบรื่น มีการประสานงานกันอย่างต่อเนื่อง และมีการกระจาย
งานออกไปสู่ส่วนต่าง ๆ อย่างทั่วถึง มิได้รวมตัวอยู่ที่หน่วยงานหรือบุคคลใดโดยเฉพาะ ซึ่งจะก่อ
ให้เกิดความล่าช้าในการทำงานและอาจ เกิดข้อผิดพลาดมากมายได้
2. ควรจะมีการจัดตั้งหน่วยงานกลางระหว่างสำนักพิมพ์ผู้ผลิตหนังสือตำรา โดยเฉพาะ
ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของสมาคมหรือชมรม ทั้งนี้ เพื่อร่วมมือกันในเรื่องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้
นี้ยังสามารถที่จะให้หน่วยงานกลางนี้ในการติดต่อประสานงาน การต่อรอง และการร่วมมือกับ
ภาครัฐบาลเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุก ๆ ฝ่ายได้ ทั้งยังสามารถใช้เป็นหน่วยงานกลางติดต่อ
กับสำนักพิมพ์ผู้ผลิตตำราในต่าง ประเทศ เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้และเทคโนโลยีที่ทันสมัย
3. สำนักพิมพ์ควรมีการจัดทำรายชื่อหนังสือที่ผลิตอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อ
เป็นประโยชน์แก่บรรณารักษ์ในการจัดหาหนังสือเข้าห้องสมุด

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาถึงคุณภาพของหนังสือตำราที่ผลิตขึ้นในแต่ละระดับการศึกษา และแต่ละ
สาขาวิชา ทั้งคุณภาพด้านการผลิต และเนื้อหา เพื่อเป็นการหาข้อมูลปรับปรุงและยกระดับคุณภาพ
ของหนังสือตำราของไทยให้มีมาตรฐานในทุก ๆ ด้าน
2. ศึกษาถึงระบบการจัดจำหน่ายของหนังสือตำราของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ อย่างละเอียด
ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงต้นเหตุแห่งปัญหา และหาวิธีจัดปัญหาการจัดจำหน่ายที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยัง
เป็นแง่มุมที่เป็นประโยชน์ต่อตัวผู้ซื้อ ทั้งที่เป็นหน่วยงานเอกชน รัฐบาล ห้องสมุดต่าง ๆ ที่จะได้
มีโอกาสรับทราบถึงปัญหาการซื้อขายที่เกิดขึ้น อันจะก่อให้เกิดการประสานความเข้าใจระหว่าง
ผู้ซื้อและผู้ขายมากขึ้นด้วย
3. ศึกษาถึงขั้นตอนการผลิตหนังสือตำราอย่างละเอียด ทั้งนี้ เพื่อเป็นการศึกษาวิธีการ

ต่าง ๆ ที่ใช้ในการผลิต รวมทั้งข้อขัดข้องที่เกิดระหว่างการผลิตทุกแห่งทุกมุม อันอาจจะก่อให้เกิดการค้นพบวิธีการแก้ไขความผิดพลาดที่เกิดขึ้น ทำให้การผลิตหนังสือตำราที่มีมาตรฐานมากขึ้น และมีคุณภาพดีขึ้น จนสามารถ เทียบ เท่าต่างประเทศได้ นอกจากนั้นยังอาจจะสามารถหาวิธีการลดขั้นตอนการผลิตให้น้อยลง เพื่อให้สามารถผลิตหนังสือตำราออกมาได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่มีผลกระทบต่อคุณภาพของหนังสือตำราที่ผลิต

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. ในงานวิจัยนี้มีข้อจำกัดเกี่ยวกับแบบสอบถาม กล่าวคือ คำถามหรือข้อความบางตอนยังไม่รัดกุม จึงทำให้ผลการวิจัยครั้งนี้ยังขาดความสมบูรณ์บางส่วน
2. เนื่องจากงานวิจัยนี้ เกี่ยวข้องกับวงการธุรกิจเอกชน ซึ่งมีลักษณะและขอบเขตการบริหารงานแตกต่างกันไป ประกอบกับขนาดของสำนักพิมพ์ก็แตกต่างกันด้วย ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่อาจจะทำให้สำนักพิมพ์หลาย ๆ แห่งไม่สามารถที่จะตอบแบบสอบถามได้